

Antoni MAS I FORNERS

Llengua, terra, pàtria i nació: L'evolució de la consciència lingüística i etnocultural entre els cristians de l'illa de Mallorca

Palma: Documenta Balear, 2020, 383 p.

Mallorquins de nació catalana: identitats lingüístiques a la Mallorca de l'Antic Règim

Antoni Mas i Forners presenta un exercici intel·lectual de primeríssim nivell. Com adverteix Antoni Ferrando al pròleg, *Llengua, terra, pàtria i nació* no és una història sociolingüística del català. Crec que és més que això: és un assaig d'explicar, a partir del rigor històric i la documentació, l'evolució d'alguns termes clau com *llengua, terra, pàtria i nació* en la consciència mallorquina al llarg de cinc segles d'història, i d'interpretar-ne els resultats. En la manera de treballar es nota que Mas és historiador: el volum és curull de documentació de tot tipus, i cada afirmació, cada interpretació d'un esdeveniment, s'acompanya de ratlles i ratlles de textos en què es basen els raonaments, i notes i més notes que amplien la informació sigui amb més documents, sigui amb referències bibliogràfiques –que ocupen fins a 25 pàgines.

El llibre abraça des del segle XIV (1300, instauració del regne de Mallorca) fins al XVII (1700, final de la dinastia dels Àustries), i analitza la configuració i l'evolució d'una consciència i d'una identitat pròpies a Mallorca. Tot i que Mas presenta els fets en capítols encadenats, és fàcil veure-hi una gran divisió entre l'edat mitjana (cap. 1-12) i l'edat moderna (cap. 13-24), que mereixen tractaments diferents –per bé que relacionats.

En el període medieval es consolida el regne de Mallorca com a entitat jurídica autònoma dins de la Corona d'Aragó, però això no obsta perquè la consciència idiomàtica i etnocultural –el terme és de Mas– sigui fortament unitària (i unitarista). L'ús constant del terme *català* quan calia referir-se a la llengua amb algun gentilici, o l'existència del concepte de *nació catalana* aplicat al conjunt dels cristians catalanoparlants –fossin del regne que fossin– ho demostra. «Nació catalana» per oposició a les minories religioses de l'illa –jueus i musulmans–, però també als rivals mediterranis –genovesos, andalusins, etc. La situació medieval, doncs, és clara: els mallorquins eren gelosos de llurs privilegis i, per tant, eren conscients de llur particularitat

jurídica, però també tenien consciència de pertànyer a una entitat etnocultural –Mas s'aventura, amb encert, a dir-ne una comunitat imaginada a la manera d'Anderson¹ de la qual també formen part catalans i valencians.

A les envistes de l'edat moderna, el concepte medieval de *nació*, l'artefacte ideològic que agrupava tots els cristians catalans, deixa de ser útil: minven molt significativament les minories religioses a Mallorca, i el poder polític es desplaça de la Mediterrània a l'Atlàntic. Així, durant els segles XVI i el XVII, la nació etnocultural donarà pas a una nació dinàstica, és a dir, a una consciència identitària que ja no es caracteritzarà per uns orígens històrics i lingüístics comuns sinó per la defensa d'uns privilegis i unes institucions –les del regne de Mallorca– cada cop més amenaçats pel poder reial. És aquest procés el que va paral·lel a la diversificació onomàstica de la llengua. Una fragmentació que no implicà en cap moment un sentiment secessionista o de diferenciació idiomàtica; al contrari, la consciència d'unitat lingüística –mal que amb diversos noms– romangué ben viva, com demostra Mas amb brillantor.

També és durant l'edat moderna que es consolida l'ús de *terra* per referir-se a la identitat més aviat jurídica que era el Regne de Mallorca, mentre que en els àmbits cultes, per influència del llatí, comença de penetrar el concepte de *pàtria*. Justament és també en aquests àmbits cultes en els quals s'usa, per bé que molt ocasionalment, el gentilici *balear*, però Mas desmenteix que existís una consciència balear –més aviat, menorquins i eivissencs eren gelosos de llur autonomia respecte de Mallorca, i els mallorquins n'eren plenament conscients.

Per acabar, Mas analitza també com *Espanya* evoluciona de terme geogràfic, com a sinònim de *península Ibèrica* –i per tant com una entitat a la qual Mallorca no pertany– a terme polític, en què Mallorca hi és inclosa.

En síntesi, *Llengua, pàtria, terra i nació* ha d'esdevenir una referència obligada per a historiadors, filòlegs, lingüistes i, en fi, qualsevol que s'ocupi de la història, la llengua i les identitats a la Mallorca dels segles XIV a XVII –i per extensió, doncs, a tots els Països Catalans. Una obra feta des del rigor acadèmic, i que desmenteix els discursos disgregadors de la llengua. Potser el text no és tan divulgatiu com l'autor pretén a la introducció (p. 29-30), però en cap cas no és una lectura feixuga: molta de la documentació il·lustrativa és o en notes o en uns densíssims apèndixs finals.

Gairebé no puc fer més que felicitar-nos com a comunitat lingüística per tenir una obra d'aquestes característiques, inspirada en la ja llunyana *Consciència idiomàtica i nacional dels valencians*, d'Antoni Ferrando (1980). Es pot, si de cas, demanar un exercici semblant per al Principat i, molt especialment, per als segles XVIII i XIX. Llibres que prenguin el testimoni de Mas i estudiïn com es construeix la identitat espanyola des de terres catalanes, i que, fets des del rigor de l'acadèmia, expliquin

1. B. ANDERSON, *Comunitats imaginades*, trad. de M. Àngels Giménez, Catarroja - València: Editorial Afers - Universitat de València, 2005. [or., *Imagined Communities*, Londres - Nova York: Verso, 1983].

per què som qui som, en definitiva, que serveixin per desballestar els discursos secessionistes que tant de temps fa que assetgen el català.

ELOI BELLÉS
Universitat de Barcelona
ebelles@ub.edu